

PROFESJONSETIKK

V/advokat Marianne K. Bahus

Stipendiat v/ seksjon for medisinsk etikk, uio

www.advokat-bahus.no

Etikk og moral

□ Etikk

- Læren om hvordan mennesker bør handle og opptre (overfor hverandre)

□ Moral

- Norm for hva som anses for godt eller ondt, rett eller urett (i et bestemt miljø i et gitt tidsrom)

Jus og etikk

- Jus er redegjørelse av gjeldende rett i mer formell forstand
- Etikk handler om hva som er moralsk riktig og om hva som bør styre menneskers handlingsvalg
- Etikk og jus kan være helt eller delvis overlappende men også motstridende

Profesjonsetikk/juristetikk

- Etikk som sier noe om hvordan jurister bør oppføre seg i de ulike rollene de inntar (advokaten, dommeren, forvaltningsjuristen mv.)
- Det stilles forskjellige etiske krav til de ulike juristrollene
- Sml. legeetikk og presteetikk

Eksamensløftet

“Å fremme rett og hindre urett”

Har juristene tillit?

- Dommere?
- Forvaltningsjuristene?
- Påtalemyndigheten?
- Advokatene?

Advokatbladet nr 4 - 2009

Profittmaksimeringen utgjør en stor fare for standens anseelse. Er det nødvendig at de skal bli så himla griserike?

Rikke Lassen (paneldeltaker under Oslo krets sitt årsmøte)

Hvordan bedre tilliten til juristene?

- Tydelighet utad og innad om egne profesjonsetiske regler
- Drøftelse i samtiden av profesjonsetiske dilemmaer og behovet for endring av disse
- Reglene må håndheves på en tydelig måte
- Et velbegrunnet forsvar av juristetikken hvor denne kan synes uforståelig

Samfunnsutviklingen

- Globalisering og internasjonalisering
 - Retten blir internasjonalisert (EØS, EMK mv.)

- Nasjonale og internasjonale fusjoner til større advokatfirmaer
 - Interessekonflikter

Store advokatfirmaer

- De store norske advokatfirmaene har amerikanisert seg, uten å ta opp i seg det beste fra den amerikanske tradisjonen, nemlig omfattende pro bono-arbeid
 - Rune Slagestad på årsmøte for Oslo krets

Å fremme rett og hindre urett...

- ❑ Forsvareren kan råde klient til å ikke avgi forklaring
- ❑ Forsvareren har taushetsplikt også om graverende forhold
- ❑ Aktor kan ikke legge fram ulovlig bevis
- ❑ En dommer kan ikke idømme kritikkverdige forhold uten lovhjemmel

Strammere etiske rammer...

- Man kan ikke tilgodese sine egne som dommer eller forvaltningsjurist
- Dommere skal være "nøytrale"
- Advokater må hindre at en klient lider rettstap og skal kjempe for klienters rettssikkerhet

Å fremme rett og hindre urett og hverdagen...

- ❑ Forsvarsadvokaten fremmer ikke "rett" når han råder klienten sin til å tie
- ❑ Dommeren fremmer ikke alltid "rett" da lovtekster kan ha utilsiktede virkninger
- ❑ Advokaten fremmer ikke alltid "rett" i verken sivile saker eller straffesaker

Rettsystemet som institusjon

Men fremmer aktørene i
rettssystemet rett og
hindrer urett når vi studerer dem
samlet?

Et institusjonelt perspektiv

- Det er rettssystemet som helhet som skal fremme rett og hindre urett
- Hver aktør (advokat, aktor, dommer) har en avgrenset rolle i helheten
- Den enkelte må ha hele systemet for øye i utøvelsen av sin rolle

David Hume

om steingjerder og steinbuer

Medmenneskelige handlinger bidrar som steiner til et gjerde som derved blir høyere av hver enkelt handling

Rettferdighet blir derimot som å bygge en steinbue, der det gode resultat bare inntreffer når alle enkeltsteinene er på plass og gjensidig opprettholder hverandre

David Hume om rettferdighet...

Den som utfører en rettferdig handling må ha hele planen eller systemet for øye, og må forvente at de andre deltar i den samme praksisen

Et institusjonelt perspektiv...

- En forsvarer skal sikre at den tiltalte får fremmet sin sak på best mulig måte. Det gjør advokaten "subjektiv" og ute av stand til isolert sett å fremme rett og hindre urett
- Det er likevel en forsvarlig ordning da det er en annen aktør som søker å bevise skyld og atter annen aktør som skal vurdere bevisene og dømme
- Samlet bidrar aktørene til å fremme rett og hindre urett (ideelt sett)

Etiske dilemmaer i et institusjonelt perspektiv

- Hvordan bør jeg som advokat handle i denne konkrete situasjonen?
- Hvordan bør advokater generelt handle når de er i samme eller liknende situasjoner som meg?

Inhabilitet som eksempel

Vi har habilitetsregler for å unngå at aktørenes personlige interesser og overbevisning ikke påvirker beslutningen, samt for å unngå rimelig tvil om at dette skjer

Habilitetsvurderingen:

- Vil jeg være uavhengig nok til å treffe en beslutning kun av relevante grunner, eller vil min vurdering også legge vekt på andre hensyn som ikke vedkommer saken?
- Vil berørte parter ha rimelig grunn til å betvile at jeg – og andre i min situasjon – er uavhengig nok til å treffe beslutninger av denne typen kun av relevante grunner?

”Politibilskade - saken”

- Hva er etisk riktig å gjøre i denne saken?
- Hvordan er det best at advokater generelt løser samme og liknende etiske problemstillinger

”Det sakkyndige vitnet”

- Hva er etisk riktig av advokaten å gjøre i denne saken?
- Hvordan er det best at advokater generelt løser samme og liknende etiske problemstillinger i slike situasjoner?

Moralsk ansvarsfordeling

- Hvordan kan vi forsvare å splitte opp moralen, med ulik vektning og forskjellige krav til hvordan vi bør handle avhengig av hvilken rolle og hvilket mandat den handlende har?
- Er dette dobbeltmoral eller en fornuftig moralsk arbeidsdeling?

Adam Smith og den usynlige hånd

- ❑ Et rettferdig og godt samfunn kan la aktører handle i tråd med ulike rollenormer og kan vekte noen hensyn mer enn det som ellers er akseptabelt, forutsatt at systemet som helhet er moralsk akseptabelt
- ❑ Som ved en "usynlig moralsk hånd" blir de grunnleggende moralske prinsippene og rettferdighetskravene ivaretatt selv om den enkelte fremmer egne mål, så lenge reglene og systemet som helhet samtidig sørger for at goder og byrder blir fordelt på en rettferdig måte

Nytteetik

- En handling kan sies å være i overensstemmelse med nytteprinsippet (med nytten i samfunnet), når dens tendens til å øke lykken i samfunnet er større enn noen tendens den har til å minke den
- Er totallykken i et samfunn det eneste vesentlige?
- "Sannsynlighetsovervekt" i sivile saker gir trolig flest riktige avgjørelser over tid

Kontraktetikk

- Institusjoner, regimer og andre handlingsregler må kunne forsvares overfor alle berørte parter

- Presumert samtykke

- "Rimelig tvil" i strafferetten
 - Man vil heller ha ti skyldige fri enn en uskyldig dømt

Jurister som samfunnsaktører

- Jurister har spesielle samfunnsroller, myndighet og ekspertise
- Spesielle normer for atferd i disse ulike rollene (kan) skyldes deres særlige samfunnsoppdrag innenfor rettssystemet når de handler i embetsmedfør

Rettsvesenets samfunnsrolle

- Rettsvesenet har samlet en rekke samfunnsoppgaver som skal ivaretas
- Målsettingen er at rettsvesenet som helhet skal ivareta grunnleggende normer og rettssikkerhet på en synlig og tillitvekkende måte

Å fremme målsettingen...

Fremmer arbeidsdelingen mellom de ulike yrkesrollene i rettsvesenet målsettingen om å ivareta grunnleggende normer og rettssikkerhet på en synlig og tillitvekkende måte?

Kanskje?

- Kan vi tenke oss et rettssystem hvor alle profesjonelle parter higer etter å fremme rett og hindre urett?
 - Dommeren og lovteksten
 - Forsvareren og den "usympatiske" tiltalte
 - Forvaltningsjuristen og regjeringens føringer/reformer/intensjoner
- Når vi da målsettingen om at rettsvesenet som helhet skal ivareta grunnleggende normer og rettssikkerhet ?

Rollemoral og allmennmoral

Rollemoral og allmennmoral

- ❑ Vi kan pådra oss nye, spesielle moralske forpliktelser og tillatelser ved å bevege oss fra grunnlagsetikken/allmennmoralen og inn i profesjonsetikken/rollemoralen
- ❑ Men vi må kunne begrunne/legitimere de spesielle forpliktelsene og tillatelsene overfor grunnlagsetikken
- ❑ Den lille sirkelen vil alltid være en del av den store sirkelen. Man kan derfor ikke påberope spesielle moralske privilegier som ikke "de andre" kan gi sin tilslutning til

Rollemoral og allmennmoral

Spauldin mor Zimmermann

□ Rollehandlingen:

- Advokaten lot være å videreformidle livsviktig informasjon til motpart av hensyn til å maksimere sin egen klients interesser (å utbetale lavest mulig erstatning)
- Hvordan begrunne/legitimere en slik handling?
- Vil allmennheten gi sin tilslutning ved å vise til det kontradiktoriske prinsipp?
- Høyesterett i delstaten Minnesota "løste problemet" ved en juridisk-teknisk manøver

Rollemoral og allmennmoral

UfR 2002 s 1547 (dansk høyesterettsdom)

- Advokat/klientrelasjonen og samfunnshensyn
 - En klient hadde i fortrolighet opplyst advokaten sin om at det var et dansk selskap som finansierte to aksjekjøp. Utad opplyste klienten imidlertid at det ikke var danske penger i kjøpene
 - Advokaten valgte å bryte taushetsplikten og informere børsstyret om kurssensitiv og uriktig informasjon
 - Dansk høyesterett kom til (dissens 4-3) at advokaten hadde handlet i berettiget ivaretagelse av åpenbar allmenninteresse og at taushetsplikten måtte vike

- Hvis advokaten hadde satt taushetsplikten fremst, ville rollemoralen fått sin tilslutning allmennmoralisk?

En særegen rollemoral...

- Hvordan forsvare en handling som utføres i følge en særegen rollemoral?
- Hvordan forsvare forsvarsadvokatens streben etter å fremme klientens interesser selv om klienten er skyldig?

David Lubans modell

Begrunnelse/forsvar i fire ledd:

- 1) Institusjonen som helhet – rettsvesenet – må begrunnes ut fra de goder den oppnår ("å fremme rett og hindre urett")
- 2) Rollen begrunnes ved å henvise til hvilken plass den har innenfor institusjonen (rettsvesenet)
- 3) Rollens særegne forpliktelser begrunnes ved å vise at de er nødvendige for rollen
- 4) En bestemt handling forsvares i sin tur ved å vise at rollemoralen krever den

Første ledd:

Rettsvesenet begrunnes ut fra de goder det oppnår

- Rettsvesenet som helhet skal fremme rett og hindre urett ved bla. legitim forvaltning av:
 - Samfunnets beslutningskompetanse
 - Fysiske maktapparat
 - Rettsutvikling og rettsavklaring
- Rettsvesenet har videre overprøvingsfunksjoner overfor lovgiver og utøvende statsmakt

Andre ledd:

Rollens plass innenfor institusjonen

- Advokaten skal fremme sin klient sak både faktisk og rettslig på en subjektiv måte. Retten skal ideelt sett avgjøre saken på nøytralt vis

- En slik arbeidsdeling ivaretar:
 - Rettssikkerhet i form av det kontradiktoriske prinsipp
 - Sikrer at ingen dømmes uten lov
 - Ivaretar prinsippet om uskyldspresumpsjonen

Tredje ledd:

Rollens særegne forpliktelse er nødvendig for rollen

- Advokaten skal først og fremst være et talerør for klienten og bistå så klienten får rett
- Advokaten skal med andre ord ikke ta hensyn til andre parters interesser eller legge særlig vekt på hva som er rett

Fjerde ledd:

Rollemoralen krever en bestemt handling

- ❑ Det kan være riktig å la klient nekte å forklare seg om en straffbar handling som aktor ikke har bevis for
- ❑ Det ivaretar arbeidsdelingen som mest treffsikkert ivaretar rettssikkerhetsidealene

Begrensninger:

- 1) Rollekonflikter
- 2) Rollemoralens grensen
- 3) Ivaretagelse av egen integritet

Rollekonflikter

- Vi har flere roller samtidig (advokat, aktør i et rettsapparat, familiemedlem, arbeidstaker/næringsdrivende osv)

- Hvordan avstemmes/balanseres rollene?
 - Advokatforskriften
 - Advokatforskriften må forstås i sammenheng med:
 - Identifikasjon av det/de etiske problem
 - Erkjennelse av rollekonflikten
 - "Magefølelsen"

Rollemoralens grenser

- Det er ikke "nok" å gjøre som alle andre advokater
 - "Asyladvokater"
 - Faktureringskultur/ukultur

- Hvilke etiske forpliktelser har vi når vi ikke kan være sikker på om andre følger reglene, eller når vi har berettiget mistanke om at andre ikke handler som de bør?

Ivaretagelse av integritet

- Det skal være sammenheng mellom våre handlinger og våre holdninger, verdier og prinsipper
- Kan vi unngå inkonsistens (dissonans) mellom handlinger og holdninger i ulike roller vi har?

Hvordan kan vi oppnå samsvar?

- Vi kan være kreative for å finne løsninger som unngår konfliktene
 - Hvordan har andre balansert motstridende etiske hensyn?

Hvordan kan vi oppnå samsvar?

- Vi kan endre prinsippene i lys av praksis
 - F.eks å akseptere at man som advokat kan råde noen til å ikke forklare seg
 - NB! Unngå ukultur, gruppepress, uetiske rutiner mv.
- Man gjør med andre ord handlingene på vegne av en profesjon ikke som enkeltperson (profesjonalisering og yrkesbevissthet)
- Men det er grenser for hva man kan gjøre profesjonelt. Man kan ikke "gjemme" seg bak en yrkestittel

Solomon Asch om konformitetspress

- Eksperimenter om hvordan gruppepress påvirker oss
 - 37 av 50 forsøkspersoner fulgte gruppens gale svar minst en gang

- Hvorfor?
 - Jattet med
 - Ville ikke bli til latter
 - Mente at de andre i gruppen visste mer

Hvordan kan vi oppnå samsvar?

- Vi kan endre praksis i lys av prinsippene
 - Våre verdier og holdninger formes av hva vi gjør og vi kan derfor ikke ukritisk følge gjengs praksis
 - Det kan være vanskelig over tid å skille mellom de synspunkt man fremmer i en sak, og det man selv personlig mener når man har veldig like oppdrag over tid
- Å endre enkelte av de yrkesetiske retningslinjer for å få samsvar med prinsipper og verdier kan være en løsning

Kritisk refleksjon om profesjonell juristpraksis

- Det er viktig med systematisk og kritisk refleksjon om hvilke mekanismer som oppstår i profesjonell juristpraksis
- Det er viktig å være kritisk til begrunnelsene for de enkelte normene i juristenes rollemoral

David Luban og ”snubletråder”

- For å ivareta sin personlige integritet kan man fastsette enkelte ”snubletråder”
 - Oppdrag av typen X tar jeg ikke
 - Jeg vil ta personlig ansvar fremfor å unnskyldde egne profesjonelle handlinger
 - Jeg vil søke å vurdere egen oppfatning og egen rollemoral

ADVOKAT

Advokatyrrket

En fullverdig profesjon

- Tre normative kriterier:
 - Gjør bruk av teoretisk/forskningsbasert kunnskap
 - Undervisning ved universitetene er basert på rettsdogmatisk forskning
 - Advokater må være oppdatert
 - Høy grad av faglig uavhengighet
 - Egne disiplinærutvalg
 - Autoriativ godkjenning av profesjonsutøveren
 - Advokatbevillingen

Advokatens to hovedforpliktelser:

- 1) Å ivareta egen klients interesser
(partisanprinsippet)
- 2) Å fremme rett og hindre urett som en del
av rettsvesenet

Partisanprinsippet og nøytralitetsprinsippet

- ❑ En advokat skal maksimere sin klients interesser (Partisanprinsippet).
- ❑ Advokaten er ikke moralsk ansvarlig for de interessene som partisanprinsippet pålegger han/henne (nøytralitetsprinsippet)
- ❑ Men det er en grense for hvor langt man skal maksimere klientens interesser, og for hvor moralsk uavhengig man kan tillate seg som profesjonsutøver å være

De to hovedforpliktelsene

- ofte i samsvar

- Rollen som advokat inngår i et apparat som samlet ivaretar rettssikkerhet og rettferdighet
- Å belyse og kritisere begge parter situasjon og bevisførsel sikrer at alle interesser blir tilbørlig ivaretatt før den upartiske dommer beslutter
- Jf tvistelovens formål

Forsvarsadvokat

- Forsvarsadvokaten skal:
 - bidra til at sin egen klient får rett
 - fremme bevis på klientens vegne
 - Imøtegå motpartens bevisførsel og anførsler
- Samlet bidrar forsvarsadvokaten , aktor og dommeren til å sikre en rettferdig og tillitskapende behandling
- Ordningen begrunner langt på vei en egen forsvarsadvokatetikk

Begrensninger

- Arbeidsdelingen mellom forsvarer, aktor og dommer er mer et middel enn et mål, og det fins andre måter å oppnå upartiske og materielt riktige dommer
- Det er skranker for hva advokaten bør gjøre. Jf advokatreglene: ...innenfor lovens ramme og etter beste evne...

Særlige retningslinjer for forsvarere

- Forsvareren skal være utad lojal mot klientens standpunkt vedr. faktum
- Forsvareren kan diskutere bevis og skyldspørsmål med klienten
- Tiltalte har ingen rettslig plikt til å fortelle sannheten i retten selv om dommeren oppfordrer til dette
- En skylderkjennelse er ikke bindende for forsvareren

Særlige retningslinjer...

- Forsvareren behøver ikke formidle opplysninger til skade for klient til påtalemyndigheten eller retten
- Forsvareren skal ikke medvirke til uriktig forklaring, falske bevis eller annen form for uredelighet

Hva gjør en forsvarer...

Når klienten erkjenner skyld overfor forsvarer, samtidig som det ikke er i klientens interesse å erkjenne skyld i retten

Hvordan unngå å ”medvirke til uriktig forklaring”

- En forsvarer kan:
 - være tydelig på at han/hun kun vil høre det som klient ønsker å si i retten
 - Frasi seg et oppdrag hvis klientens interesser ikke skades av det
 - Nekte å legge fram noe de vet ikke er riktig
 - Råde tiltalte til å ikke lyve

Uavhengighet til straffeklient

- Retningslinjene for forsvarere slår fast at forsvareren ikke skal identifisere seg med sin klient
- Forsvareren må unngå å bli for sterkt bundet til en klient i form av vennskap eller medlidenhet, da det kan gå utover den objektive rådgivningen
- Forsvareren har krav på å ikke bli identifisert med det han fremlegger på klientens vegne

Forretningsadvokaten

Hvordan skal forretningsadvokaten håndtere dilemmaer mellom å tjene klientens interesser og kravet om å fremme rett?

En uavhengig rådgiver

En advokat kan ikke la klientens interesser være overordnet ethvert annet hensyn, da ville advokaten fremstå som en leiesoldat og ikke en uavhengig rådgiver

Samvær-saken

- Hvilke interesser står mot hverandre?
- Er det andre hensyn som slår sterkere igjennom enn lojalitet til din klient og din klients interesser?

Det rettslige grunnlaget som skranke

- En advokat må aldri fremme klientens sak utover det rettslige grunnlaget
- Det er viktig i den enkelte sak og det er viktig for å opprettholde tillit til standen og til rettsapparatet generelt

Å unngå for sterke bånd til klient

En advokat må unngå situasjoner hvor han/hun kan ha interesser i å fremme klientens sak utover hva det rettslige grunnlaget tilsier

Faglig uavhengighet profesjonsutøver - klient

□ Finans credit-skandalen

- A var partner i et advokatfirma som bisto FC, A var privat låntaker hos FC og styremedlem i FC i overlappende tidsrom
- Privat låntaker
- Styremedlem i klientselskap
- Profesjonsutøver

Blanding av roller / uavhengighet

□ Bahr-saken

- Juridisk underleverandør til advokatfirmaet, privat låntaker hos Aker RGI Finans og styremedlem i det Aker kontrollerte Kværner
- Profesjonsutøver
- Privat låntaker
- Styremedlem

Interessekonflikter

- ❑ Advokater skal unngå å komme i en situasjon med interessekonflikter mellom gamle og nye klienter.
- ❑ To advokater som arbeider i samme firma kan ikke "sitte på hver side av bordet"

Advokater må unngå ”feller”

- ❑ Advokater må ha god kontroll over egne styreverv og kanskje også begrense disse (jf Advokatforeningens anbefalinger)
- ❑ Advokater bør unngå eierinteresser hos en klient
- ❑ Advokater bør unngå å låne penger av klienter/potensielle klienter
- ❑ Advokater bør være forsiktig med å ha nære venner som klienter

Kritiske innvendinger...

- ❑ Store klienter (større firmaer etc.) gir mange oppdrag som kan faktureres time for time til full timepris
- ❑ Det kan være lettere for advokaten å fakturere litt ekstra når hun/han oppnår et veldig godt resultat, et "suksesshonorar"
- ❑ Samtidig kan det være vanskelig å fakturerer fullt ut når resultatet ikke ble som ønsket/forventet

Rollemoralens grenser

Sivile saker

- I Norge har vi en opplysningsplikt i sivile saker (tvisteloven § 21-4)
- Men en advokat behøver ikke belære motpartens prosessfullmektig om tolkningsmuligheter i disfavør av egen klient

Rollemoralens grenser

Straffesaker

I straffesaker så har forsvareren verken rett eller plikt til å formidle opplysninger som kan skade klienten med mindre klienten samtykker

Bør vi ha opplysningsplikt?

- Intuitivt virker en vid opplysningsplikt som et gode
- "Si det som det er" fremstår som en moralsk riktig regel som gir dommeren et best mulig grunnlag for å avsi dom

Opplysningspliktenns vanskelige grenser

- ❑ Det er tilnærmet umulig å vite om en part har brutt kravet
- ❑ Og hva om ikke alle oppfyller opplysningsplikten? Da vil den som handler mest moralsk være den tapende part...
- ❑ En bevisst tilbakeholdelse av et bevis er noe annet enn en fornuftig utvelgelse av relevante dokumenter som kan belyse saken, og en advokat må vite hva som er hva

Advokater og ordbruk

- ❑ Det kan ikke reises injuriersøksmål mot en advokat for noe som vedkommende har sagt eller skrevet i forbindelse med rettergang
- ❑ En advokat skal våge å si hva hun/han mener og ha selvstendige holdninger, men det bør skje i saklige og høflige former

AKTOR

Aktor

- Aktor er påtalemyndighetens representant og har rollen som offentlig anklager
- Når tiltale er tatt ut skal aktor bevise skyldspørsmålet utover rimelig tvil ut fra saksforhold og rettstolkning
- Aktor skal imøtegå tiltaltes forsvarer for å sikre at skyldige blir dømt når det ikke er rimelig tvil (kontradiksjonsprinsippet)

Rollekonflikter

Rettsikkerhet

- Det offentlige vil at ***skyldige*** skal dømmes, ikke ***uskyldige***
- Aktor har derfor en objektivitetsplikt på vegne av det offentlige
- Aktor skal derfor fremme alle tiltaltes interesser

Avgrensning av aktors anklagerrolle

- Aktor må tolke gjeldende rett på en mer balansert måte enn det forsvareren kan tillate seg
- Aktor må være åpen for at det offentliges prinsipale syn kan endres
- Aktor skal fremstå nøytral og må være mer tilbakeholden med å kritisere motpartens rettssituasjon

”Politiadjutant-saken”

- Kommentarer til politiadjutantens uttalelse om rollen sin som aktor?

Rollemoralens grenser

- ❑ Det sitter uskyldige dømte i norske fengsler
- ❑ Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker er et uavhengig organ som kan bestemme at en sak skal tas opp igjen for en ny domstol
- ❑ Å kunne innrømme og rette opp i feil er viktig for at befolkningen skal ha tillit til at kun skyldige straffes

Forvaltningsjuristen

Juristen som saksbehandler

- Treffer avgjørelser/vedtak i saker som har stor betydning for enkeltpersoner
- Skal utøve forvaltningsskjønn innenfor lovens rammer og i samsvar med politiske føringer
- I utøvelsen av det frie forvaltningsskjønn skal det være klare moralske grenser

Departementsjurister

- Bidrar til utforming av forskrifter og regler for å iverksette overordnedes målsettinger

Etiske utfordringer

Forvaltningsjurister skal håndtere kravene om lojalitet til overordnede, til juristeden om å fremme rett og hindre urett, og til egen samvittighet

Internasjonalisering

- Forvaltningen må være à jour med Norges internasjonale forpliktelser og forstå deres rettslige innhold
- Internasjonalisering medfører en innskrenkning i rommet for forvaltningens fri skjønn
- Godt oppdaterte (nyutdannede) jurister vil kunne oppleve å møte kolleger, overordnede og politikere som ikke er oppdatert på konsekvensene av internasjonaliseringen

Rollekonflikter

faglig konflikt

- Når den pålagte arbeidsoppgaven fra overordnet er å utforme et vedtak som man selv mener ikke er hjemlet i lov, hva kan da gjøres?
 - Diskutere saken internt
 - Varsle skriftlig om egen faglig vurdering
 - Informere politisk ledelse om at vedtaket kan bli funnet ugyldig
 - Nekte å parafere

Rollekonflikter

verdi konflikt

- Når den pålagte arbeidsoppgaven oppleves som faglig forsvarlig men likevel uetisk, hva kan da gjøres?
 - Lojalitetsplikt til arbeidsgiver
 - – aktiv handling som oppleves uetisk men du opptrer lojalt i henhold til instruks/avtale
 - Be om at saken overføres
 - – unnlattelse av handling, men se på at andre gjør det du mener er uetisk
 - Sabotere gjennomføringen av vedtaket
 - – aktiv handling som oppleves etisk riktig samtidig som du må bryte arbeidsinstruks og avtale

Handlinger og unnlatelse

- Er det noen moralsk forskjell mellom handlinger og unnlatelser?
 - Jf Philippa Foot og Judith J. Thomsons togvogneksempel
 - Aktiv og passiv dødshjelp

Rollemoralens grenser

- Forvaltningsjuristen skal være lojal mot den politiske ledelsen
- Men hva om enkelte i den politiske ledelsen gjør noe som forvaltningsjuristen mener er grovt uetisk for eksempel korrupsjon?
- Har forvaltningsjuristen lojalitet til samfunnet for øvrig?

John Rawls om Sivil ulydighet

- Definisjon:
 - Sivil ulydighet er ulovlige men ikkevoldelige handlinger som utføres med en politisk hensikt, nemlig å forandre en lov eller et offentlig vedtak
- Sivil ulydighet har som funksjon å varsle offentligheten om at denne loven eller vedtaket bryter med grunnleggende rettferdighetsprinsipper
- Den som protesterer ønsker generelt å være lojal og anser seg forpliktet av samfunnets lover

John Rawls

Når er sivil ulydighet moralsk forsvarlig?

- Sivil ugyldighet må
 - Gjelde en klar urett
 - Finne sted etter at vanlige kanaler for protest og appell er uttømt eller tydelig nytteløst
 - Være avgrenset og koordinert med andre protester slik at de ikke utgjør en trussel mot samfunnets generelle stabilitet

John Rawls

”Whistleblowing”

- Definisjon/forklaring:
 - Ansattes eksterne kritikk av interne forhold som truer med å skade samfunnet generelt eller brukere spesielt, der hensikten med varslingen er å avgrense eller forhindre skaden

- Varsling kan være til offentlige myndigheter eller til allmennheten generelt

- Betingelser:
 - Skaden på andre/tredjeparter er stor/overhengende
 - Sist utvei (interne kanaler forsøkt)
 - Varsleren må tro at varslingen lykkes

Whistleblowing

- Whistleblowing skader normalt både varsleren og virksomheten
 - Private virksomheter bør ha interne kanaler hvor ansatte kan ta opp situasjoner/praksis de mener er ulovlig eller uetisk
 - Offentlig ansatte bør ha tilsvarende kanaler
- Det vil gi rom for lojalitet, selvstendighet og mot hos den ansatte

Dommeren

Dommeren

Roller

- Å dømme lojalt i henhold til loven
- Overprøvingsoppgaver i forhold til storting og utøvende myndighet
- Rettsutviklende funksjon

Domstolsloven

- En dommer skal utføre sine oppgaver upartisk og på en måte som gir allmenn tillit og respekt
- Man må kunne vite at avgjørelsene skjer på grunnlag av faktum og gjeldende rett

Rollekonflikter

- Dommeren som person
 - Egne verdier og prinsipper
 - Tidligere yrkeserfaring
 - Livsopplevelser

- Under jusstudiet trenes man blant annet i å opparbeide en felles forståelse av hva som er forsvarlig rettsanvendelsesskjønn

- Men det er situasjoner hvor dommeren må foreta en selvstendig vurdering, utøve skjønn

Dommeren

Momenter ved skjønnsutøvelsen

- Lavere domstoler ser på hvilke hensyn Høyesterett har tillagt vekt
- Høyesterettsdommere må i større grad vurdere holdbarhet av tidligere avgjørelser (og legge vekt på hva EMD har uttalt)

Dommeren

Momenter ved skjønnsutøvelsen

- Bruk av rettsanvendelsesskjønn kan innebære etiske refleksjoner:
 - Reelle hensyn (resultatets godhet/rettferdighetsbetraktninger)
 - Områder hvor lovgiver har overlatt til domstolen å skape rett
 - Avveining og vekting av rettskildefaktorer

Dommeren

Rollelemoralens grenser

- Hva bør dommeren gjøre når det ikke snakkes sant i retten?
 - Straffesaker
 - Sivile saker
- Hva bør dommeren gjøre når en part ikke får tilstrekkelig hjelp?
 - Materiell veiledning

Rettssystemet

kritiske innvendinger

Sannhet og kontradiksjon

- Fremmer kontradiksjonsprinsippet sannhet?
 - Forsvarsadvokaten prosederer på frifinnelse for en skyldig klient
 - I sivile saker er det partene som presenterer faktum og avgjør hva som er viktig

Kan sannhet og etikk kollidere?

- Er sannhet den overordnede moralske verdien i rettsystemet?
 - Ja, men i samspill og balanse med andre hensyn og verdier (som verdighet og autonomi)

Et rettssystem for alle?

- Har Norge et rettssystem som fremmer rett og hindrer urett?
- Er det likhet for loven?
- Hva betyr penger?
- Hvor personavhengig er systemet?

Et rettssystem for alle?

Økonomiske begrensninger

- I sivile saker kan økonomisk kapital være avgjørende for om en sak kan fremmes
 - Rettshjelpforsikringer
 - Ordningen med fri rettshjelp
 - Firmaer/privatpersoner
 - God/dårlig økonomi

Et rettssystem for alle?

Fri prissetting av advokattjenester

- Vil en prisregulering undergrave advokatstandens uavhengighet?
- Hva er fordelene med en regulert pris?
- Hva er ulempene?

Et rettssystem for alle?

Begrensninger hos klientene

Klientens kulturelle og sosiale kapital kan være like viktig som den økonomiske for muligheten til å få prøvd sin rett

Et rettssystem for alle?

Begrensninger hos advokatene

- ❑ Det er variabel faglig kvalitet på advokater (forsvarere og andre advokater)
- ❑ Hva som er i klients interesser kan være uklart og variere med hvor helhetlig advokaten betrakter saken
- ❑ Advokatens erfaringer som privatperson og profesjonsutøver vil prege de råd som gis

Et rettssystem for alle?

Advokaters uavhengighet og klientvalg

- Lojalitetskrav
 - Advokaten skal fremme sin klients interesser på best mulig måte

- Troverdighet og identifikasjon
 - Advokater har behov for å virke attraktive overfor potensielle klienter for å sikre sitt økonomiske grunnlag

 - Å fremme en klient/klientgruppe sine interesser, kan resultere i at advokaten gjør seg uaktuell for andre klienter/klientgrupper

- Lojalitetskravet kan komme i konflikt med ønsket om (høyere) inntjening

Er rettssystemet for alle?

- Begrensninger hos dommerne:
 - Det er variabel faglig kvalitet på dommere
 - Dommerens bakgrunn/livserfaring vil på et eller annet vis prege avgjørelsene
 - En dom vil trolig aldri avsies helt "fri" fra dommerens egne erfaringer

Profesjonsetiske problemstillinger

Sigrid-saken

- Handlet advokaten i samsvar med god jurist- og advokatetikk?
- Handlet dommeren i samsvar med god jurist- og dommeretikk?

Orderud-saken

- Journalisten: Har du rådet din klient til ikke å fortelle sannheten?
- Hvis advokaten kunne besvart spørsmålet, hva ville vært et godt svar?

”BAHR-saken”

- Se artikkel til Vidar Halvorsen
 - Hvilke profesjonsetiske argumenter/sider har denne saken?
 - Brukes profesjonsetiske argumenter til å begrunne en uetisk handling?
 - Jf avgjørelsen fra disiplinærutvalget av 3. september 2003.

Charles Singleton-saken

- Et profesjonsetisk dilemma for fengselspsykiatrien
 - Singleton var tilregnelig i gjerningsøyeblikket (drapshandlingen) men ble sterkt psykotisk mens han ventet på dødsdommen. Henrettelser av mentalt syke er i strid med amerikansk grunnlov
- Singleton ble gjennom tvangsmedisinering gjort frisk nok til å bli henrettet i tråd med domsavgjørelsen
- De profesjonsetiske reglene forbyr medisinsk behandling med formål å gjøre pasienten frisk nok til henrettelse
- De etiske reglene krever at leger skal helbrede og lindre sykdom

Charles Singleton-saken

- Det foreligger et motsetningsforhold
- På den ene siden:
 - De profesjonsetiske kravene til rollen som fengselspsykiater
- På den andre siden:
 - De moralske verdiene som er institusjonalisert i det amerikanske strafferettssystemet
- Fengselspsykiaternes profesjonsetiske dilemma løses bare dersom dødsstraffen avskaffes (institusjonell reform)

Rett og moral

Rett og moral

- Av NL 5-1-2 følger det at man ikke kan avtale noe som strider mot lov eller ærbarhet
- Hva som strider mot loven følger av gjeldende rett og en tolkning av denne
- Hva som strider mot ærbarhet er vel så mye en moralsk tolkning som endres over tid

Rett og moral

- Tidligere hadde man rettsregler om at homofili ikke var tillatt
 - Det var en rettslig vurdering om regelen kom til anvendelse på det faktiske forhold
 - Selve regelen hadde derimot en moralsk begrunnelse

Rett og moral

- I Norge er det forbudt å yte aktiv dødshjelp (bevisst avslutning av pasientens liv)
 - Det er en rettslig vurdering om straffebudet kommer til anvendelse på forholdet
 - Straffebudet har imidlertid en etisk begrunnelse (man skal ikke ta liv/livets ukrenkelighet)

Rett og moral

Aktiv dødshjelp

- ...eller har nogen af Medlidenhed berøvet en haabløs syg Livet eller menmedvirket hertil, kan Straffen nedsættes under det ellers bestemte Lavmaal og til en mildere Strafart. (strl § 235, 2. ledd)
- Hvor moralsk støtende eller hvor uetisk situasjonen fremstår gjenspeiler seg i straffeutmålingen (eks kreft i et sent stadium som har spredd seg)
- Jf Sandsdalen-saken

Rett og moral

provokasjon og retorsjon

- Er en Legemsfornærmelse gjengjældt med en Legemsfornærmelse, ..., kan den lades straffri. (Strl § 228, 3. ledd)
- Det er galt (urett) å påføre noen en legemsfornærmelse
- Men er det moralsk akseptabelt å gjøre "urett" når det dreier seg om en gjengjeldelse?
- Blir handlingen mer "rett" eller aksepterer man "urett" på grunn av sammenhengen/ omstendighetene?